

нашої країни, її інтеграції принаймні у екоправовий простір Європейського Союзу.

Рекомендації щодо створення системи екоправового виховання в Україні, яка має виходити із запропонованих у тексті дисертації визначень стосовно її функціонально–організаційних особливостей, засобів, форм й методів та їх парадигмально–імперативного наповнення, базуються на розумінні того, що головною умовою для здійснення руху у цьому напрямку є насамперед добра воля представників усіх гілок влади та позитивний приклад їх сумлінного ставлення до цієї справи, що не вимагає аж ніякого навантаження на витрати з держбюджету. Більше того, без сумніву, саме екологізація економіки є найважливішим ресурсом у справі перетворення системи господарювання із знаряддя екологічної небезпеки у засіб творення життєстверджуючого способу буття.

**Золочевський І.В.,
НУ "Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого",
бібліотекар**

**СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ
ІСТОРІЇ ЦЕНЗУРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТ.
І ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

Нині Україна наближається до європейських стандартів демократичних свобод та інформаційної діяльності, що є невід'ємною ознакою правової, демократичної держави. Попередня цензура зникає з життя українського суспільства. Від доволі жорсткої цензури, що існувала в Радянському Союзі, українське суспільство за короткий історичний період пройшло шлях до законодавчої заборони цензури в сучасній Україні. Таке становище є новим та незвичним для менталітету нашого народу, який за довгі сторіччя накопичив багатий досвід життя за часів розвитку суспільної думки у межах, визначених цензурою. У цей час повернення до історичного коріння вітчизняного цензурного законодавства, а також дослідження самого поняття "цензура", різних аспектів цього явища – своєрідна вимога часу.

Існує багато визначень поняття "цензура". Наприклад, українське законодавство у законі "Про інформацію" дає таке визначення: "Цензура як вимога, спрямована до засобу масової інформації, журналіста, головного редактора, організації, що здійснює випуск засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, розповсюджувача, попередньо

узгоджувати інформацію, що поширюється (крім випадків, коли така вимога йде від автора цієї інформації чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав на неї), та/або як накладення заборони (крім випадків, коли така заборона накладається судом) чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб заборонена". На нашу думку, цензура - це, по-перше, комплекс заходів держави (або установ, наділених державною владою), спрямований на оцінку об'єктів інтелектуальної власності з метою запобігання розповсюдженню небажаної інформації або точки зору; по-друге - державний орган (посадова особа) або система органів, що займаються такою діяльністю.

Цензура існувала на протязі всієї історії людства. В певному розумінні можна сказати, що цензура виникає навіть раніше ніж виникли не тільки друковане слово, а й писемність взагалі. Історія стародавніх суспільств містить безліч прикладів переслідувань майстрів усного слова (біблійних пророків, аедів, дервішів, кобзарів). Поява держави і досягнення нею певного рівня розвитку призводять до перетворення низки окремих фактів цензурування на постійно діючий суспільний інститут, тобто цілеспрямоване запобігання розповсюдженню інформації з певних підстав та переслідування її носіїв, створення з цією метою спеціальних установ. Утворюються також правові інститути, які законодавчо забезпечують існування цензури. Саме цей період розвитку цензури може бути предметом історико-правового дослідження.

На території України цензура досягає найвищого розвитку у XIX-XX ст. Російська імперія, до складу якої входила на протязі кількох сторіч більша частина території України, була країною, у якій свобода слова піддавалась цілій низці обмежень. Цензурне законодавство, що передбачало ці обмеження, постійно ускладнювалось, "вдосконалювалось". В найбільш розвинутій формі ми спостерігаємо його у другій половині XIX – на початку XX ст. Тому, саме цей період взаємодії українського суспільства з цензурою є найбільш показовим і викликає підвищену зацікавленість для вивчення.

Історіографію даного питання можна класифікувати за різними ознаками. Наприклад, за фахом автора дослідження чи роботи, присвяченої цензурі, їх можна розділити на публіцистичні, історичні, філософські, філологічні та інші.

Також підставою для класифікації може бути ступень наближеності роботи певного автора до теми даного дослідження. Більшість авторів торкалися питань цензурного законодавства та взагалі цензури у зв'язку з вирішенням інших питань, що істотно

знижує цінність їх внеску у розроблення теми цензурного законодавства. Наприклад, книга дослідника кінця ХІХ ст. Г. Джаншієва "Из эпохи Великих реформ" містила відомості лише про так звану "цензурну реформу" як частину політики реформ Олександра ІІ. Багато творів було також присвячено спеціально цензурному законодавству.

За місцем написання можна виділити роботи, написані в Україні, Росії та у далекому зарубіжжі.

За часом написання наукові роботи підрозділяються на декілька періодів: дореволюційний, радянський та сучасний.

Дореволюційних авторів можна поділити на дві великі групи: прогресивних, що виступали за скасування чи обмеження попередньої цензури, та консервативних, які відстоювали збереження законів, що існували. Більшість авторів належала до прогресивного напрямку. Проте, навіть прогресивні автори здебільшого не давали цензурі оцінку згідно із основними правами людини, не вимагаючи від держави безумовної відмови від попередньої цензури. Натомість, визнаючи шкідливість беззастережної свободи думки, вони виступали лише за обмеження попередньої цензури. Часто-густо замість надання цьому інституту належної соціально-правової оцінки автори зводили питання до критики деяких недоліків законодавства, свавілля окремих чиновників, тощо (вірогідно, що це робилось з огляду на ту ж саму цензуру). Можливо помітити, що автори на початку ХХ ст. значно сміливіше критикували цензуру, ніж це робили їх колеги у ХІХ ст. Серед російських дослідників прогресивного напрямку виділяються О.Д. Градовський, М.К. Лемке, Г.А. Джаншієв, А.М. Скабічевський та інші.

У радянські часи влада, проголошуючи свободу слова, насправді запровадила більш жорстку ніж в попередній період та майже не регламентовану законодавством цензуру. Тому сама тема цензури не була популярною серед дослідників. Проте, у радянські часи з'являються роботи І.Ю. Герасимова, В.Т. Чернухи та ін., що піддавали критиці самодержавний уряд за обмеження свободи друку.

У новітні часи вийшли роботи багатьох російських дослідників. Слід сказати, що вони приділяли увагу лише загальноімперським реаліям. Деякі українські роботи, присвячені даній тематиці, як, наприклад, книга Івана Огієнка "Українська культура: історія і сучасність", що вийшла друком у першу чверть ХХ сторіччя, не можуть задовольнити усіх потреб у дослідженнях даної тематики. В цій змістовній, емоційній та пристрасній книзі багато уваги приділяється історії цензури з ХУІІ ст. Але головним завданням автора була нищівна критика Російської держави, до

складу якої довгий час входила більша частина території України. Тому він зупиняється лише на переслідуваннях, особливо за мовною ознакою, не намагаючись зробити комплексного аналізу цензурного законодавства. Тому в сучасній Україні відчувається потреба в комплексному дослідженні цензурного законодавства.

До дослідження цензури, як суспільного явища вдавались історики, філологи і, навіть, філософи. Але найбільший інтерес для нас викликають роботи юристів. Серед дореволюційних авторів О.С. Алексєєв, А.Я. Антонович, В.В. Іванівський, Є.А. Назимов, Ф.М. Дмитрієв та ін. В сучасній Російській Федерації також з'явилося декілька юридичних досліджень. Так, Жирков Г.В. У 2001 р. випустив книгу "История цензуры в России XIX-XX веков"; Т.Л. Полусмак у 2003 р. стала автором історико-юридичного дослідження "Цензурное законодательство дореволюционной России"

Отже, саме в наш час відчувається гостра потреба в історико-правовому дослідженні цензурного законодавства, що діяло на українських землях у другій половині XIX – на початку XX століття.

Ісакова В.М.,
НУ "Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого",
аспірант кафедри теорії держави і права

ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Інститут правової допомоги є важливою гарантією забезпечення доступності правосуддя та ефективної реалізації прав людини і громадянина в цілому.

Прийняття Верховною Радою України Закону України "Про безоплатну правову допомогу", який набрав чинності 9 липня 2011 року, дозволило Україні отримати правову базу та інституціональний механізм для реалізації закріпленого статтею 59 Конституції України права кожного на правову допомогу, зокрема, у випадках, коли вона відповідно до закону повинна надаватись безоплатно. Відповідні зобов'язання було взято Україною за низкою міжнародних договорів. Йдеться, зокрема, про Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., які встановлюють зобов'язання для держав-учасниць надавати безоплатну та кваліфіковану правову допомогу малозабезпеченим особам при обвинуваченні їх у вчиненні кримінальних правопорушень.

Прийнятий Закон передбачає надання двох видів безоплатної правової допомоги – первинної та вторинної.